

**ЈАСНА БАЧОВСКА НЕДИЌ
АЛЕКСАНДАР Љ. СПАСОВ**

ГОВОР НА ОМРАЗА И СЛОБОДА НА ИЗРАЗУВАЊЕ – ОГРАНИЧУВАЊА

1. Говорот на омраза во контекст на слободата на изразувањето

Дали секогаш изразувањето на секакви ставови може да се толкува како слобода на изразувањето или таквите изразувања, често, можат да значат клеветата и навреда, омаловажување и маргинализирање на определени групи (етнички, религиски, културни, групи врз основа на полово припадност)?

Изразување на ставовите и мислењата што содржи навреди, клевети и, особено, повикување на расна, верска, етничка или родова нетрпеливост и омраза и/или повик на насилство мотивирано од таквата омраза не може да се дефинира како слободата на говорот во еден цивилизиран правен и политички поредок. Слободата на изразување, како цивилизациска придобивка и уставна категорија, често, е прешироко толкувана и злоупотребувана. Новите медиуми овозможуваат секој поединец да биде говорник и да создава јавност. Тие се злоупотребуваат за

*Проф. д-р Бачовска
Недиќ е редовен
професор на Правниот
факултет „Јустинијан
Први“, УКИМ, Скопје*

*Доц. д-р Спасов
е доцент на Правниот
факултет „Јустинијан
Први“, УКИМ, Скопје*

говор на омраза, клевета, навреда, агресивен политички маркетинг, лаги итн.

Овие тенденции повторно ја актуелизираат тематиката за слободата на говор, нејзините ограничувања и злоупотреба на оваа слобода и нејзината поставеност во меѓународните и националните правни акти.

2. Елементи на слободата на изразувањето

Афирмацијата и драматичната важност на слободата на изразување е особено потенцирана по големи општествени трауми (времето меѓу двете светски војни, Холокаустот, студената војна, падот на Берлинскиот ѕид). Во поголемиот број на трудови посветени на ова право се цитира мислата на *Џон Стјуарт Мил* која гласи: „слободата на изразување нè заштитува од корумпираноста и тиранијата на владата“. Токму оваа слобода е една од *основните гаранции на гаранции* за отворено и плуралистичко општество.

Слободата на изразување содржи повеќе елементи како: слободата на информирање, слобода на печатење и медиуми воопшто. Правото главно е базирано на слобода на мислење и меѓусебна размена на мислења. Се движи од индивидуално изразување на мислења се до институционална слобода на медиумите. Затоа најчесто ова право е оквалификувано како *рамковно право*.

Исто така двојноста на правото имено правото:

1. да се испраќа мислења и идеи од секаков вид и
2. слобода да се бара и прима информации во секаква форма, усно, пишувани, различните видови на уметност, преку други медиуми, вклучувајќи ги и новите технологии го чини *интегрален дел на правото да се комуницира*.

Слободата на мислење е апсолутно човеково право, но слободата на изразување е граѓанско и политичко право, кое може да *подлежи на определени рестрикции*.

3. Легитимност на ограничувањата на слободата на изразувањето

Доколку се анализира членот 10 од Европска конвенција за заштита на човековите права и основните слободи на Советот на Европа, која е најповикувана во анализите, се забележува дека вториот став кој ги наведува ограничувањата е поголем во обем.

Член 10: Слобода на изразувањето

Секој човек има право на слобода на изразувањето. Ова право ги опфаќа слободата на мислење и слободата на примање и превземање информации или идеи, без мешање на јавната власт и без оглед на границите. Овој член не ги спречува државите на претпријатијата за радио, филм, и телевизија да им наметнуваат режим на дозволи за работа.

Остварувањето на овие слободи, кое што вклучува обврски и одговорности, може да биде под определени формалности, услови, ограничувања и санкции предвидени со закон, кои во едно демократско општество претставуваат мерки неопходни за државната безбедност, територијалниот интегритет и јавната безбедност, заштита на редот и спречување на нереди и злосторства, заштитата на здравјето и моралот, угледот и правата на другите за спречување на ширењето на доверливи информации или за зачувување на авторитетот и непристрасноста на судството.

Според член 19 од Меѓународниот пакт за граѓански и политички права за човекови и граѓански права, можни се три видови на рестрикции, кои се обезбедени со закон и се сметаат за неопходни: за почитување на правата и репутацијата на другите луѓе; за заштита на националната безбедност или јавниот ред и за заштита на јавното здравје или морал. Има голем спектар на инструменти и процедури кои треба да ја имплементираат слободата на изразување како човеково право и сите негови придружни права.

Според член 29 од Универзалната декларација за човекови права, спроведувањето на правата и слободите е предмет на националните закони (право).

Предвидено во законот значи ограничувањето да биде акт на законодавната власт (парламентот), а не акт на Владата т.е. извршната власт. Од особена важност е квалификацијата „неопходност во демократското општество“. Ова ја поврзува слободата на изразување и медиуми за концептот на отворено и плуралистичко општество, кое се владее според демократски принципи. Европскиот суд за човекови права (Стразбур) е многу строг по однос на ова прашање што може да се види во таканаречениот *Lingens case*.¹ Практикувањето или користењето на ова право не треба да ги загрозува принципите на еднаквост и недискриминација.

Според правното толкување, ограничувањата на правото треба да бидат толкувани рестриктивно, а тоа значи дека главното право не треба да биде потценето и ограничувањето не смее да биде поголемо од потребата за заштита на правата и основните јавни добра.

Ставот на Обединетите нации е дека не може да има слобода без одговорност и дека слобода без ограничувања може да доведе до кршење на други човекови права како на пример, правото на приватност. Рестрикциите треба да бидат елаборирани од земјите со правно поддржани причини, кои можат да бидат на јавна расправа и одобрени од судските институции, со цел подоцна да можат да бидат процесуирани.

4. Правните механизми за спречување на говорот на омраза

Уредувањето на слободата на изразувањето, на глобално ниво, е во меѓународните правни акти. Најпрво, обврска на државите, договорни страни односно потписнички на соодветните меѓународно-правни акти, е да ги инкорпорираат слободите и правата во домашното законодавство и во случај на нивно кршење да овозможат правни лекови. Следствено, правото може да биде пронајдено во повеќето уставни како дел од основните права и слободи. Минималните стандарди произлегуваат од меѓународните обврзувачки акти на општо меѓународно ниво и доколку постојат и на регионално ниво.

4.1 Меѓународно-правни стандарди

Меѓународен пакт за граѓански и политички права на ООН од 1966² - членот 19 од Пактот кој ја гарантира слободата на изразување, содржи и нејзини ограничувања. При тоа налага тие ограничувања да бидат определени со закон и да се неопходни за почитување на правата или угледот на другите, или за заштита на државната безбедност,

---

¹ Во 1986 судот за човекови права одлучил дека политичар мора да прими критика од највисок степен од обична личност и не може да замолчува новинар поради заштита на својата репутација. Според законите за клевета (libel - Libel is defined as defamation by written or printed words, pictures, or in any form other than by spoken words or gestures) е дозволено покренување на постапки против новинари (кои критикуваат одредени личности на јавни позиции) мора да бидат избалансирани со слободата на печатот.

² Меѓународен пакт за граѓански и политички права од 1966;

јавниот ред, јавното здравје или морал. Членот 20 од Пактот предвидува законска забрана на секој повик на национална, расна или верска омраза, што претставува поттикнување на дискриминација, непријателство или насилство.

Конвенција за укинување на сите форми на расна дискриминација на ООН од 1965³ - членот 4 од Конвенцијата бара од државите членки да го утврдат како кривично дело секое ширење на идеи засновани врз супериорност или расна омраза. Исто така, Конвенцијата забранува поттикнување на етничка или расна дискриминација, омраза и насилство.

Европска конвенција за заштита на човековите права и основните слободи на Советот на Европа од 1950⁴ - членот 10 го гарантира правото на слободно изразување, но предвидува и негово ограничување (со закон), кое е неопходно во демократското општество за заштита на, меѓу останатото, заштитата на редот и спречувањето на нереди и злосторства, заштита на угледот или правата на другите. Членот 14 обезбедува заштита од дискриминација – врз основа на раса, вера, национално потекло, припадност на национално малцинство итн. во уживањето на правата и слободите кои таа ги признава, како и на секое право поставено понатаму во домашните законодавства на државите (протоколот бр. 12, член 1). Членот 17 кој ја забранува за злоупотреба на правата предвидува дека ни една одредба од Конвенцијата нема да се толкува на начин кој имплицира право на една држава, група или лице, да се вклучи во некоја активност или да изврши некој акт со цел да се уништи било кое од правата и слободите определени со Конвенцијата или нивно лимитирање во поголем опсег од оној предвиден со Конвенцијата.

Дополнителниот протокол од 2003 година кон Конвенцијата за гонење на акти од расистичка и ксенофобична природа направени преку компјутерски системи (Конвенција за сајбер-криминал) од 2001,⁵ меѓу останатото предвидува и обврска за казнување на ширење

---

³ Конвенција за укинување на сите форми на расна дискриминација на ООН од 1965;

⁴ Европска конвенција за заштита на човековите права и основните слободи на Советот на Европа од 1950;

⁵ Дополнителниот протокол од 2003 кон Конвенцијата за гонење на акти од расистичка и ксенофобична природа направени преку компјутерски системи (Конвенција за сајбер-криминал) од 2001

Рамковната одлука за расистички и ксенофобични кривични дела на Европската Унија од 28 ноември 2008 година

на расистички и ксенофобичен материјал преку компјутерски систем (член 3) како и обврска за казнување на расистички и ксенофобични навреди сторени преку компјутерски систем (член 5). Во членот 6 се предвидува казнување на одрекување/негирање, сериозно минимизирање, одобрување или оправдување на геноцид или злосторства против човештвото.

Европска унија - Рамковната одлука за расистички и ксенофобични кривични дела на Европската Унија од 28 ноември 2008 година⁶ цели да воспостави заеднички кривично-правен пристап во сите земји-членки на Унијата, и бара од државите да испитаат дали нивната постоечка легислатива е во согласност со Рамковната Одлука. Поконкретно, расистичкото и ксенофобично однесување мора да претставуваат кривично дело во сите држави-членки. Формите на однесување кои се опфатени вклучуваат јавно поттикнување на насилство или омраза; јавно ширење или дистрибуција на памфлети, слики или друг материјал кој содржи изразувања на расизам и ксенофобија; јавно негирање или тривијализирање на злосторствата на геноцид, злосторствата против човештвото и воените злосторства, кога таквото однесување е веројатно да поттикне насилство или омраза против група лица или член на таква група дефинирана на основа на расата, бојата, предците, религијата или верувањето или националното или етничко потекло.

4.2 Европскиот суд за човекови права

Во текот на годините, а особено по 1990 година, Судот воспоставил значителен правен корпус во однос на член 10 од Европската конвенција за човекови права (ECHR). Пресудите на Судот ја толкуваат сообразноста на националните административни мерки, закони и одлуки со членот 10 од Конвенцијата за човекови права и основни слободи. Пресудите на Судот ги анализираат законите и прописите за медиуми и за комуникации во националните држави во случај тие да ги прекршат човековите права на подносителот на претставката. Судот одлучува со помош на добро познатите тестови за легитимноста на целта, законитоста, принципите на демократското општество и пропорционалноста. Пресудите на Судот ги анализираат законите и прописите за медиуми и комуникации во националните држави, во

---

⁶ Рамковната одлука за расистички и ксенофобични кривични дела на Европската Унија од 28 ноември 2008 година

случај тие да ги прекршуваат човековите права на подносителот. При тоа, Судот одлучува со добро познатите тестови за легитимноста на целта, законитоста и принципите на демократското општество.

4.3 Анализа на пресуда на Европскиот суд за човекови права за повреда на член 10 од Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи

Во рамките на судската пракса на Европскиот суд за човековите права во Стразбур (понатаму: Судот), една од поновите пресуди што се однесуваат на повредата на член 10 (слобода на изразување) од Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи - ЕКЧП (понатаму: Конвенцијата) е пресудата во случајот Еон против Франција (ECHR 077 (2013)) од 14.03.2013 г. Имајќи го предвид значењето на Судот, како судски орган основан од Советот на Европа кој пресудува по случаи во однос на примената на Конвенцијата во државите потписнички, односно постапува по жалби на приватни лица (поединци, неформални групи или приватни правни лица против држава потписничка, како и држава против држава) во однос на примената на Конвенцијата, како и влијанието на судската пракса на Судот врз домашните судови и нивната судска пракса, сметаме дека запознавањето на стручната и општата јавност со најновите пресуди на Судот е од круцијално значење. Важноста на судската пракса е дотолку поголемо за националните судови имајќи го предвид фактот дека примарната обврска за заштита на правата од Конвенцијата е кај националните судови (во таа смисла и еден од основните критериуми за допуштеноста на жалбата пред Судот е исцрпување на домашните правни лекови пред поднесување на жалбата). Кратката презентација на пресудата во случајот Еон против Франција е структурирана на следниов начин: општи информации за апликацијата и статусот на пресудата, сумарен приказ на фактите од случајот, одлука и образложение кон одлуката на Судот и заклучни согледувања.

Општи информации за апликацијата и статусот на пресудата. Случајот Еон против Франција е заведен во Регистарот на Судот со апликација 26118/10. Жалбата се однесува на повреда на член 10 од Конвенцијата од страна на Република Франција (земја потписничка на Конвенцијата). Жалбата е оценета како допуштена во 2010 г., а Судот пресудил во 2013 г. во Совет од седум судии. Според пресудата Република Франција е одговорна за прекршување на член 10 од Кон-

венцијата во согласност со жалбениот навод. Пресудата е објавена на 14.03.2013 г., а истата не е конечна. Според членовите 43 и 44 од Конвенцијата, за пресуда донесена во совет од седум судии може да се вложи барање за преиспитување на пресудата пред Големиот совет во период од 3 месеци од објавувањето на пресудата. Во таков случај совет од пет судии одлучува дали е основано барањето за понатамошно процесуирање пред Големиот совет. Доколку советот од пет судии го прифати барањето, тогаш за случајот ќе одлучува Големиот совет и неговата пресуда е конечна. Доколку советот од пет судии го оцени барањето како неосновано, тогаш пресудата станува конечна. Следствено, доколку во рок од 3 месеци не биде поднесено такво барање, тогаш пресудата станува конечна на денот кога истекува рокот од 3 месеци.

Сумарен приказ на фактите од случајот. Жалителот Ерв Еон е државјанин на Франција, роден во 1952 г. и жител на Лавал, место во Франција. На 28.08.2008 за време на посетата на Претседателот на Франција, Николас Саркози на Лавал, Еон истакнал мал плакат на кој пишувало „губи се, ти мал недоделкан“. Оваа фраза, практично, била истата фраза која неколку месеци порано ја употребил Саркози, кога при посетата на еден саем за земјоделски производи, еден земјоделец одбил да се ракува со него. На 6 ноември истата година, Судот од виша инстанца во Лавал го прогласил Еон за виновен за навреда на Претседателот на Републиката, согласно член 30 од Законот за печатот од 29 јули 1881 г. и го казнил со парична казна од 30 евра, која подоцна била укината. Во март 2009 година постапувајќи по жалбата на Еон, пресудата ја потврдил и Апелациониот суд во Ангер. Образложението кон пресудата и на двата суда била слично. Имено, првостепениот суд образложил дека „со повторување на фразата, обвинетиот очигледно сакал да го навреди Претседателот на Франција“, а Апелациониот суд образложил дека „Еон, социјалистички активист и поранешен член на општинскиот совет, не може да тврди дека постапувал со добра намера, со оглед на тоа што самиот му кажал на судот дека бил огорчен бидејќи неколку дена претходно кампањата која ја водел за поддршка на едно турско семејство кое илегално било населено во Франција завршила со неуспех.“ Еон поднел жалба и до Касациониот суд поради, како што тврдел „погрешна примена на правото“, но и оваа жалба била отфрлена. Конечно, Еон поднел жалба пред Европскиот суд за човекови права жалејќи се дека во неговиот случај е повреден член 10 од Конвенцијата од страна на државни органи на Франција.

Одлука и образложение кон одлуката на Судот. Жалбата на Еон

била оценета како допуштена и била доставена на разгледување и одлучување пред Совет од седум судии. Советот, во име на Судот, со мнозинство гласови од судиите пресудил дека Франција е одговорна за повреда на член 10 од Конвенцијата и пресудил дека фактот што Франција е прогласена за одговорна е доволен правичен надоместок за нематеријалната штета која ја претрпел жалителот.

Во образложението кон пресудата, Судот оценил дека „слободата на изразување на жалителот е ограничена од јавната власт“ коешто ограничување има правна основа во Законот за печатот од 1881 г. каде што е предвидено вакво ограничување со цел за „заштита на репутацијата на...другите“. Тежиштето на расправата во Судот бил „балансот кој треба да биде поставен меѓу ограничувањето на слободата на изразување и правото на слободна дискусија на работите од јавен интерес“. Во таа смисла, Судот заклучил дека „фразата употребена од жалителот не била насочена кон приватната чест... ниту пак означува личен напад од голем размер кон Претседателот“. Судот заклучил дека „вербалниот напад“ во својата суштина бил од политичка природа и дека можни ограничувања на политичките дискусии, според член 10 од Конвенцијата, се многу ретки. Понатаму, Судот заклучил дека фактот што фразата којашто била употребена од страна на Еон, го привлекла медиумското внимание, а истата била пренесена на сатиричен начин, јасно укажува дека „вербалниот напад“ во овој случај може да се третира како политичка сатира. Политичката сатира, во својата суштина, ја има целта да провоцира и исмева. Така, според Судот, прогласувањето за виновен на Еон може да има негативен ефект кон „сатирата како начин за дискусија на работите од јавен интерес“, а таквиот тип на дискусија е фундамент на секое демократско општество. Во таа смисла, Судот заклучил дека „изречената кривична санкција за Еон е непропорционална со целта која е пропишана со членот 10, и во таа смисла е непотребна во едно демократско општество“.

Заклучни согледувања. Пресудата во случајот Еон против Франција, освен фактот што е дел од најновата судска пракса на Европскиот суд за човековите права во однос на членот 10 од Конвенцијата (слобода на изразување), е важна за политичките власти во земјите потписнички на Конвенцијата и за стручната правничка јавност, поради следниве причини:

1. Судот, уште еднаш, ја реafirмира својата пракса на екстензивно толкување на слободата на изразување како фундаментално човеково право, и исклучително рестриktivно толкување на

ограничувањата на слободата на изразување предвидени со Конвенцијата, особена во сферата на политичкото изразување, дискусијата за работите од јавен интерес и слободата на критика и опозиција на власта. Овој став на Судот треба секогаш да се има предвид кога се предвидуваат ограничувања на слободата на изразување во националните законодавства и кога се пресудува во корист на ограничувањата во националната судска пракса. Јавната власт одлучува за прашања од општ односно јавен интерес, а својата легалност и легитимитет ги црпи од согласноста на тие со кои што владее односно управува, а тоа се граѓаните. Фактот дека граѓаните преку слободни, демократски и фер избори на кои им претходела слободна и фер политичка кампања односно агитирање им дале легалитет, но и легитимитет на политичките раководства да управуваат со јавните работи за определен временски период односно мандат, подразбира и дека граѓаните преку ист тип на слободна агитација можат да делегитимираат одредено политичко раководство односно да пропагираат негова промена по пат на избори. Без слободата на политичка кампања и агитација, демократијата можеби останува во рамките на легалноста, но секако е нелегитимна и со тоа непотполна.

2. Политичката кампања односно слободата на изразување при дискусијата на политички прашања нужно подразбира и употреба на фрази и речник кои за цел имаат политичка дисквалификација на политичките раководства и кои доколку не се работи за дискусија за политички прашања можат да се толкуваат како „клевета или навреда“. Но, овој тип на изразување е не само дозволен, туку и пожелен во политиката, се додека не премине во дисквалификации кои директно и во голема мерка ја дисквалификуваат личноста на политичарот (навреда), го/ја обвинуваат без задршка за определени поведенија за кои не постојат докази (клевета) или го/ја дисквалификуваат врз основа на карактеристики кои се дел од неговата/нејзината групна припадност како етнос, вера, пол, сексуална ориентација, социјална положба (говор на омраза).
3. Во случајот на лицата кои извршуваат јавна функција односно јавна власт мора да постои пошироко толкување на слободата на изразување со оглед на природата на работата која доброволно ја работат и ефектите од нивните одлуки и поведенија (одлуките на јавната власт се однесуваат на сите и се обврзувачки за сите за разлика од одлуките на приватните лица кои се однесуваат само на самите нив и на оние кои доброволно се согласиле да

се однесуваат на нив). Во таа смисла, лицата кои вршат јавна функција, на определен начин, доброволно ја изложуваат сопствената личност и поведение на зголемено јавно внимание и јавна критика, односно постои „претпоставена согласност“ на носителот на јавната функција за „повнимателно и покритично“ опсервирање на неговото/нејзиното поведение, дури и за работи кои не се однесуваат непосредно на вршењето на неговата/нејзината јавна функција (на пример за поведение кое е дел од неговата/нејзината интима или приватност). Таа „претпоставена согласност“ нужно ги разликува носителите на јавни функции од кое било друго приватно лице и бара од нив поголема толеранција кон јавната критика и дискусија.

4.4 Национална правна рамка за говорот на омраза

Кривичниот законик во членот 137⁷ (повреда на рамноправноста на граѓаните) предвидува кривично дело на ограничување на човековите права засновано на расата, етничката припадност, ... или друго лично својство или околност. Членот 417 (расна и друга дискриминација) во ставот 3 предвидува казнување на ширењето на идеи за супериорност на една раса над друга; пропагирање на расна омраза; или поттикнување на расна дискриминација. Членот 173 ст.2 го предвидува како кривично дело јавното изложување на некое лице на подбив по пат на компјутерски систем поради неговата припадност на група која се разликува според расата, бојата на кожата, националната припадност или етничкото потекло или изложување на подбив на групата на лица која се одликува со некоја од тие карактеристики. Членот 394-г го забранува ширењето на расистички и ксенофобичен материјал по пат на компјутерски систем. Членот 319 го предвидува како кривично дело предизвикувањето на национална, расна и верска омраза, раздор и нетрпеливост, а членот 179 - делото излагање на подбив на македонскиот народ и припадниците на заедниците кои живеат во Република Северна Македонија.

Законот за спречување и заштита од дискриминација од 2010⁸ забранува вознемирување и понижувачко постапување кое претставува повреда на достоинството на лице или на група на лица кое

⁷ Кривичниот законик во членот 137.

⁸ Законот за спречување и заштита од дискриминација од 2010 (Службен весник на РМ, бр. 50 од 13.04.2010 година).

произлегува од дискриминаторска основа и кое има за цел или резултат повреда на достоинството на одредено лице или создавање на заканувачка средина, пристап или практика (член 7); повикување и поттикнување на дискриминација (член 9). Законот поподробно определува дека како дискриминаторско однесување и постапување ќе се смета и секое активно или пасивно однесување на секое лице од страна на јавните власти, како и од страна на правни и физички лица од приватниот и јавниот сектор во јавниот живот кое изложува некое лице на неправеден и деградирачки однос во споредба со други лица во слична ситуација, базирано на било која од дискриминаторските основи (член 5, став 4).

Законот за радиодифузна дејност од 2005⁹ забранува во програмите на радиодифузерите, како и во програмите што се реemitуваат преку јавните комуникациски мрежи, програми што се насочени и кон разгорување на национална, расна, полова или верска омраза и нетрпеливост (член 69).

5. Медиумите и говорот на омраза

Набљудувани на едно општествено ниво, говорот на омраза и медиумите стануваат на некој начин синоними. Медиумите не можеме да ги оквалификуваме како креатори на говорот на омраза, но тие се инструмент, канал и средство за ширење на истиот. Тие, исто така, можат да создаваат контекст, ситуации и поволна клима за ширење на омразата или естетизација на истата.

Автономната и моќна позиција на медиумите како единствен и апсолутен институционален канал за општествена комуникација, ги ставаат медиумите како приоритетна тема кога станува збор за говорот на омраза.

Медиумскиот систем станува еден од критериумите за демократијата на едно општество, ползувањето и заштитата на човековите права. Од тоа како е поставен медиумскиот систем во една држава зависат и професионалните стандарди и условите за дејствување на медиумите, но и многу битната медиумска култура која е во директна зависност и од политичката култура.

Социо-политичките анализи ја потврдуваат двојната улога на медиумите и тоа од една страна, како инструменти или ползувачи на

---

⁹ Законот за радиодифузна дејност од 2005 (Сл.Весник на Р.Македонија бр.100 од 21.11.2005 година).

слободата на изразување, од друга страна како насилници над истата оваа слобода.

5.1 Медиумски системи

Теоретичарите на демократијата особено ги интересира концентрација на медиумите, која се случува на глобално и локално ниво. Регулативата на Европската Унија е со континуирана тенденција против концентрација во медиумските системи.

Анализите и дебатите околу демократичноста на медиумските системи се насочени во два правци:¹⁰

---

¹⁰ Во однос на првиот правец во анализите, се диференцираат два медиумски системи: американски модел и европски медиумски модел. Во првиот модел т.н. корпоративен олигополизам, нема присуство на државни медиуми или се со скромен дострел и издржувани од слушатели или гледачи, тука постојат неколку медиумски корпорации кои се исклучително моќни. Јавната дебата е стока за пазар (и е повеќе „нашминкана“) и таа треба да биде доволно интересна за некој да ја купи. Од ваквата логика се наметнуваат сосема поинакви правила во „политиката преку медиуми“. Секако ваквиот модел има своја основа во економско-политичката традиција и е формативен фактор на различна политичка култура од европската. Во европскиот тип на организација на медиумите степенот на контрола зависи од типот на политички систем. Во практиката државните медиуми најчесто се во рацете на оние кои владеат со државата. Во овој модел припаѓа и Република Македонија и политичката јавност традиционално не е третирана како пазар. Тука политичката социјализација во која клучен фактор денес се медиумите е поинаква. Вториот правец на анализа ги има предвид разните обиди смислено креирање на јавното мислење преку политичкиот маркетинг и системот на односи со јавност. Во обемот на својот поим, политичкиот маркетинг е комерцијална варијанта на политичката пропаганда, значи убедување во исправноста на конкретна политичка цел и се остварува со планирање и истражување на пазар и низ временски точно создадени акции т.е. стратегии, кампањи, рекламирање или огласување и секогаш резултатот е публицитет. Тоа што треба да се добие е поддршка на следбениците и најшироката јавност и градење на материјална основа за одредено политичко дејствување. Со системот односи со јавност (PR систем) „се означува начинот со помош на кој однесувањето и ставовите на поединците, организациите и владата меѓусебно се преплетуваат“. Преку PR системот современата држава го својот углед и публицитетот. Од социо-политиколошки аспект, современата држава оправдано троши средства за спонзорирање на одредени позитивни пропаганди преку медиумски кампањи (како на пример, за сузбивање на сидата, против дебелината, против пушењето, против насилството, фаворизирање на спорт и слично). Единствено преку медиуми е можно да се делува на широка општествена основа. Како последица на прифаќањето на PR системот од страна на државата, во државните структури рапидно се зголемува бројот на вработувања во областа на комуникациите.

1. структурирањето на медиумските системи и
2. злоупотребата на комуникациите преку начини и техники со кои јавното мислење и разбирањето на граѓаните се обликува и креира со цел освојување и одржување на власта.

Стратешките цели на европскиот тип на медиумскиот систем се:

- медиумскиот систем потпрен на квалитетен јавен радиодифузен центар;
- плурализам на медиумите;
- гаранцијата за независност на медиумите;
- воведување на стандарди во новинарската професија односно професионализација и интелектуализација на новинарот.

5.2 Меѓународна регулатива

Универзалната декларација за човекови права 1948 (член 29) слободата на изразување ја дефинира како: *слобода да се испраќаат и примаат информации и идеи преку сите медиуми за целата публика*. Правото на поединецот да бара и прима информации од секаков вид, вклучувајќи ги и оние кои се критички за владејачката моќ или структури. Заплашувањето на новинарите и контролата на медиумите е една од главните закани за човечката безбедност и се аспекти на *концептот на човечка безбедност*.

Меѓународниот пакт за граѓански и политички права за човекови и граѓански права (ICCPR)¹¹ член 19 потсетува дека правата наметнуваат специјални задачи и одговорности. Слободата на изразување и медиуми е третирана како многу чувствително прашање, на кое му е потребно посебно внимание. Типичните задачи и одговорности може се поврзат, пред сè, со:

- објективна информација, односно пронаоѓање на вистината и
- обезбедување на разноличност на мислења.

Правата и нивните ограничувања во секојдневниот живот се објаснети со меѓународните акти и националните уставни права. Законите

¹¹ The International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) е мултилатерален договор на Обединетите нации, Генералното собрание усвоен на 16 декември 1966 година, а влегол во сила на 13 март 1976 година. Тој ги обврзува страните да ги почитуваат граѓанските и политичките права на човекот вклучувајќи правото на живот, слобода на религијата, слобода на говорот, слобода на собирање, изборните права и правото на фер судење.

можат да предвидат национални тела за мониторинг како што се Совети за печат или медиуми со кои ќе се регулираат прашањата за медиумите, а кои вообичаено се составени од експерти и/или претставници од цивилното општество. За да биде медиумскиот систем регулиран мора да се постават одредени стандарди за квалитет и да се поддржува и стимулира конкурентноста. Државата може да бара одредени лиценци кои мораат да бидат издавани на недискриминаторна база. Извршувањето на мониторингот од страна на државата треба да биде изведуван со повеќе мониторинг механизми. На пример, според Меѓународниот пакт за граѓански и политички права државите имаат обврска да издаваат извештај на редовни интервали на секој пет години кои се разгледувани од Комитетот за граѓански и политички права. Според интерпретацијата на член 19 од Меѓународниот пакт за граѓански и политички права. Комитетот исто така може да комуницира односно да прима жалби од поединци доколку таа држава го ратификувала првиот Протокол на ICCPR од 1966 (104 од 149 до крај на 2002).

Регионалните мониторинг механизми како Интер-американскиот и Африканскиот систем им овозможуваат на поединците комуникација со Комисијата која дава заклучоци и препораки. Во случајот со Европскиот и Интер-американскиот систем, судот може да дава одлуки кои што ги обврзуваат државите и да пресудува во случаи за плаќање на отштета. Понатаму, има и мониторинг процедура на Комитетот на министри кој *inter alia* ја покрива слободата на изразување на земјите членки. Сите Конвенции ја предвидуваат можноста за поплаки на земјите, но истите се ретко користени.

Наспроти конвенционалните процедури има и т.н. по потреба воспоставувани процедури како Специјален известувач за промоција и заштита на слободата на изразување и мислење, којшто ја известува Комисијата за човекови права на Обединетите нации за ситуацијата со слободите на изразување насекаде во светот и обезбедува опсервации и препораки и дава коментари на елементите за човекови права.

Професионалните асоцијации и невладините организации. Професионалните организации како Меѓународната федерација на новинарите, Меѓународниот институт за печат, Меѓународната асоцијација на издавачите имаат сеопфатни информации за состојбата со слободата на медиумите во различни држави и региони во светот и ги поддржуваат нивните членови против ограничувањата. Исто така, тие посветуваат внимание на ситуации каде што овие слободи

се запоставени, да лансираат кампањи или итни жалбени акции и да подготвуваат извештаи за одредени проблеми како медиумска концентрација, државни тајни и транспарентност според слободата за информациски регулации или корупција. Во ова, тие се поддржани од невладините организации кои што се специјализирани за слобода на печатот и медиумите, како во членот 19 за известувачи без граници, како и за невладини на кои што поле на интерес и работа се општите човекови права (на пр. Amnesty International, International Council on Human Rights Policy).

Апстракт

Предмет на анализа на трудот е слободата на изразување и проблемот на говорот на омраза како легитимно ограничување на слободата на изразување. Авторите ги презентираат доминантните сфаќања за слободата на изразување и говорот на омраза и ги анализираат националните, европските и меѓународните ограничувања на слободата на изразување во контекст на говорот на омраза. При тоа, презентираат и случај од современата судска пракса на Европскиот суд за човековите права во Стразбур на недозволено ограничување на слободата на изразување.

Посебен акцент е ставен на медиумите и слободата на изразување, анализирајќи ги меѓународната и националната регулатива и одговорноста на новинарите.

**Jasna BACHOVSKA NEDIKJ
Aleksandar LJ. SPASOV**

HATE SPEECH AND THE FREEDOM OF EXPRESSION – RESTRICTIONS

Abstract

The paper analyzes the freedom of expression and the problem of hate speech as a legitimate limitation of the freedom of expression. The authors present the dominant positions on the freedom of expression and the hate speech and analyze the national, European and international limitations on the freedom of expression in case of existence of hate speech. Additionally, the authors present a case from the contemporary practice of the European Court of Human Rights in Strasbourg dealing with illegal limitation of the freedom of expression.

The paper focuses on the media and the freedom of expression analyzing the international and national regulations and the responsibility of journalists.

Користена литература

Меѓународен пакт за граѓански и политички права од 1966.

Конвенција за укинување на сите форми на расна дискриминација на ООН од 1965.

Европска конвенција за заштита на човековите права и основните слободи на Советот на Европа од 1950.

Дополнителниот протокол од 2003 кон Конвенцијата за гонење на акти од расистичка и ксенофобична природа направени преку компјутерски системи (Конвенција за сајбер-криминал) од 2001.

Рамковната одлука за расистички и ксенофобични кривични дела на Европската Унија од 28 ноември 2008 година.

Кривичниот законик во членот 137.

Законот за спречување и заштита од дискриминација од 2010 (Службен весник на РМ, бр. 50 од 13.04.2010 година).

Законот за радиодифузна дејност од 2005 (Сл.Весник на Р. Македонија бр.100 од 21.11.2005 година).